

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACI KRİZİ ve SURİYELİLERİN İÇ HUKUKTAKİ STATÜLERİ

Dilek DULKADİR*

Özet

Bu çalışma ile amaçlanan, uluslararası hukukun öznelerinden olan mülteci ve sığınmacı olguları üzerinden kavramsal tanımlamalara giderek, bahsi geçen bu olguların tarihsel gelişim süreci ve hukuki dayanaklarının karşılaştırmalı analizlerinin göz önünde bulundurulduğu bir yol haritası oluşturup, 2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşı neticesinde ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyelilerin yarattığı sığınmacı krizinin Türkiye özelinde yarattığı etkilere ve bu etkilerin ulusal mülteci hukukunun seyriinde yol açtığı tepkimelere ve de en nihayetinde Türkiye devleti sınırları içerisinde Suriye vatandaşlarının tabi tutuldukları hukuki statüye yönelik bir tartışma getirmektir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli sığınmacı krizi, Suriyelilerin Türk hukukundaki statüleri, YUKK ve Suriyeliler

SYRIAN ASYLUM-SEEKER CRISIS in TURKEY AND LEGAL STATUS of SYRIANS in TURKISH NATIONL LAW

Abstract

The aim of this study is to define the conceptual meaning through phenomenon of refugee and asylum seeker which are subjects of international law and also create a road map by considering comparative analyses of these phenomenon's historical progress and legal basis; and then, in company with of all of these, it will be discussed the asylum-seeker crisis that caused by Syrians who had to leave their country after the Syrian civil war, has breaked out in 2011, affected Turkey, and the reaction caused in the going of national refugee law and ultimately the legal status of Syria citizen in borders of Turkey state.

Keywords: Syrian asylum-seeker crisis, legal status of Syrians in Turkish law, YUKK and Syrians

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası İlişkiler ABD, dilekdulkadir@yahoo.com

Giriş

Tunus'ta başlayıp Ortadoğu coğrafyasında domino etkisi yaratarak ilerleyen 'Arap Baharı' sürecinin Suriye'deki yansıması olan Suriye iç savaşı, dünyanın en büyük kitlesel nüfus hareketini ve dolayısıyla mülteci krizini doğurarak yaklaşık 6 milyon Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşının sığınmacı konumuna düşmesine sebebiyet vermiştir. Kimi devletler, ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu sığınmacılar konusunda uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini bir takım gerekçeler öne sürerek açıkça ihlâl etmiştir.

Coğrafi konumu itibarıyla tarih boyu önemli nüfus hareketlerine sahne olmuş olan Türkiye ise, neredeyse nüfusunun %2'lik kısmına tekabül eden bir oranda sığınmacı kabulü ile şüphesiz bu süreçten en fazla etkilenen ülke olmuştur. Türkiye, bu süreçte açık kapı politikası izleyerek sığınmacılara sınırlarını açıp koruma sağlamıştır. Öte yandan, taraf olduğu 1951 Sözleşmesine yalnızca 'Avrupa'dan gelen' kişiler için mülteci statüsü uygulanacağı şerhini düşmüş olmasından ötürü, Suriye vatandaşlarına gerek ulusal gerekse de uluslararası hukuk uyarınca mülteci statüsü veremeyeceği için ne 1951 Sözleşmesi'nde ne de 1967 Protokolü'nde herhangi bir karşılığı olmayan 'misafir' statüsünü uygulamıştır. Daha sonrasında, sığınmacıların statüsüne hukuki bir boyut kazandırmak amacıyla 1994 Yönetmeliği uyarınca Suriyeliler 'geçici koruma' statüsü altına alınmışlardır. Bu 'geçici koruma' statüsünün verilmesinde temel etken, sığınmacı sayısının giderek artması olmuştur. Böylelikle 'geçici koruma' ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) yardımlarından faydalanılma imkânı da elde edilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve ve Mülteciliğin Tarihsel Gelişimi

Konfüçyüs'ün ifade ettiği gibi, *'İsimler doğru olmazsa adresler doğru olmaz'*. Bu ifadeden yola çıkarak çalışmanın başında üzerimize düşen ilk iş, mülteci kavramını ele almak ve yakın anlamsal ilişki içinde olduğu kavramlarla arasındaki farkları belirlemeye çalışmak olmalıdır. (Barkın, 2014).

1.1. Kavramsal Çerçeve

Mültecilik tanımı temel olarak, 141 devlet tarafından imzaya açılıp 1951 yılında imzalanmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Cenevre Sözleşmesi'nde yapılmış olup, daha sonra 1967 yılında imzalanan Ek Protokol ve diğer bazı antlaşmalarla genişletilmiştir. (Usanmaz ve Güven). Mülteciliğin uluslararası anayasası sayılabilecek olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre ise mülteci, *'1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikâmet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs'* şeklinde tanımlanmıştır. Mültecilik, koruma sağlayan devletin verdiği bir statü değildir. Mülteci, maddede yer alan unsurların gerçekleşmesi durumunda kendiliğinden mülteci haline gelmiştir. Devletler ise kendi iç hukuklarında belirledikleri usullerle bu durumu tespit etmekte ve durumun tespiti ile Sözleşme'nin öngördüğü korumayı sağlama yükümlülüğü altına girmektedirler. (Uzun, 2012).

Görüldüğü gibi sözleşmenin ilk şeklinde yer alan mülteci tanımında, 1967 tarihli Ek Protokol ile kaldırılacak olan *'1951'den önce meydana gelen olaylar'* biçiminde bir zaman sınırlaması söz konusudur. 1951 Sözleşmesi'nin mülteci tanımını, söz konusu bu sınırlamayı

da kapsayacak biçimde ileriki bölümlerde Sözleşme'nin tarihsel süreç içinde geçirdiği aşamaları da belirterek değerlendireceğiz fakat hemen belirtmek gerekir ki 1951 Sözleşmesi'nin ardından kabul edilen bölgesel sözleşmelerde mülteci kavramı daha geniş ele alınmıştır. (Barkın, 2014)

Sığınma ya da eski adıyla iltica ise, bir kişinin uyruğunda bulunduğu ya da ikâmet ettiği devletin ülkesini çeşitli baskılar ya da ayrımcı yasal kovuşturmalar nedeniyle terk ederek yabancı bir devletin ülkesine, diplomasi temsilciliği ya da konsolosluk binalarına, savaş gemilerine ya da devlet uçaklarına girmesini ve bu devletin korumasını aramasını ifade etmektedir. (Pazarcı, 2007). Dünyada çok sayıda insanın çeşitli sebeplerle vatandaşı olduğu/ikâmet ettiği ülkeyi terk etmek zorunda kaldığı, bunlardan bir kısmının terk ettiği ülkeye rahatlıkla geri dönebildiği veya geri dönmesinin önünde hiçbir engel bulunmadığı görülmektedir. Diğer bir kısmının ise *zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu* için vatandaşı olduğu/ikâmet ettiği ülkeye geri dön(e)memekte olduğu ve dönmek istemediği gözlenmektedir. İşte bu ikinci gruba genel olarak sığınmacı denilmektedir. (Dost, 2014)

Mülteci ve sığınmacı arasındaki ayrıma baktığımızda; devletin taraf olduğu antlaşmaların kendisine özel statü ve hukuki koruma sağladığı kişiler için '*mülteci*', böyle bir sığınma hakkını ve korumayı talep eden ancak henüz bu korumadan faydalanamayan kişiler için ise '*sığınmacı*' ifadesine başvurulduğu görülür. (Ergüven ve Özturanlı, 2013). Diğer yandan, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde sığınmacı tanımına yer verilmemiş olduğu gibi sığınmacılık kavramından da bahsedilmemiştir. Birleşmiş Milletler bünyesinde 1959 yılında başlayan sığınma hakkına ilişkin çalışmalar sonucu 14 Aralık 1967 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 'Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi' (United Nations Declaration on Territorial Asylum) kabul edilmiştir. Söz konusu bildirinin en önemli özelliği, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokolde hiç değinilmemiş olan sığınma ve sığınmacı kavramlarına yer vermiş olması ve taraf devletler açısından bir takım ilkeler ortaya koymasıdır. Bildiride sığınmacı tanımı yapılmamakla birlikte, 'sığınma hakkı' (the right to seek and to enjoy asylum) açık bir şekilde düzenlemeye konu edilmiştir.

Uluslararası mülteci hukukunda, sığınmacı statüsü geçici bir durumu ifade etmektedir ve başvuru şartlarının oluşması durumunda mülteci statüsüne dönüşmekte ve de ilgili kişi bu süreç boyunca korumadan yararlanmaktadır. (Uzun, 2015)

Göçmenlere baktığımızda, çoğunlukla ekonomik nedenlerden dolayı ülkelerini terk ettikleri, kendi ülkelerinin korumalarından yararlanabiliyor oldukları ve de bu yolculuğa kendi istek ve arzuları ile çıktıkları görülür. (Barkın, 2014). Kavram konusunda, uluslararası literatür ile Türk Hukuku arasında anlayış farklılığı söz konusudur. Uluslararası literatürden farklı olarak Türk Hukukunda, dar kapsamlı bir anlayış ile göçmen; Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olma şartıyla ve ülkemize yerleşmek amacıyla gelmiş olan kişileri içermektedir. (Başak, 2011). Bu kategoriye girenler, belli bir sürenin sonunda Türk vatandaşı oldukları için, bunlarla ilgili konuların Yabancılar Hukuku içinde yeri olmadığı düşünülebilir ancak, bu insanların TVK (TVK, 1964) ve özellikle İskân Kanunu uygulaması bakımından özel düzenlemelere konu olmaları, onları Türk vatandaşlığı kazanma olanakları açısından '*ayrıcalıklı yabancı*' statüsüne sokmaktadır. Başka bir deyişle, göçmenler (muhacirler), Türk vatandaşı olmaya oldukça yaklaşmış durumdaki yabancılardır. (Aybay, 2004).

1.2.Mülteciliğin Tarihsel Gelişimi

'*Başka ülkelere sığınma*' olgusunun tarihsel bir geçmişe dayandığı bilinmelidir. İnsanı toprağından eden nedenlerin insanlık tarihi kadar eski olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sığınma olgusunun ne kadar uzun bir geçmişe dayanmış olabileceği anlaşılabilir. Bir görüşe göre, sığınma olgusu ve mültecilik kavramı en az 3500 yıldan beri varlığını sürdürmekte ve farklı biçimlerde eski toplumların yazıt ve kutsal kitaplarında bu olguya ilişkin izlere rastlanmaktadır. Hatta mültecilerin korunmasına ilişkin düzenlemelere bu dönemlerdeki Aztek

Yazıtları gibi yazıtlarda dahi rastlamak mümkündür. (Barkın, 2014). M.Ö. 13. yüzyılda II. Ramses ve Hitit Kralı III. Hattusili arasında imzalanan Kadeş Barış Antlaşması, bu anlamda bilinen ve korumaya ilişkin hususları içeren ilk uluslararası antlaşma niteliğindedir. (Gil-Bazo, 2014). Bir başka Hitit Kralı Kral Urhi-Teshup ise, amcası tarafından tahttan uzaklaştırılmış ve Mısır'a mülteci olarak gönderilmiştir. Benzer örneklere, Roma'da, Eski Yunan'daki site şehirlerinde, Ortaçağ Avrupası'nda, İslam tarihinde ilk inananların, üzerlerindeki baskıların zulüm boyutuna ulaştığı bir zamanda başta Habeşistan'a (Etiyopya) sığınmalarında, sonrasında Medine'ye hicretlerinde ve hatta Osmanlı İmparatorluğu'nda İspanya'dan kaçan Museviler için sığınma hakkı tanınmış olması ya da Cem Sultan örneklerinde olduğu gibi sıklıkla rastlanmaktadır. (Barkın, 2014).

Zorunlu kitlesel hareketlere modern devletlerin ortaya çıkış dönemini göz önünde bulundurarak baktığımızda, bu döneme ilişkin olarak ilk örneklerin 30 Yıl Savaşları ve ardından yaşanan kitlesel hareketler olduğunu görürüz. Ardından, günümüz gelişmelerine zemin hazırlayan sürecin fitilinin ise, 20. yüzyılın başında büyük kitlelerin zorunlu göçüne sebebiyet veren Balkan Savaşları ile ateşlenmiş olduğu görülür. (Ergüven ve Özturanlı, 2013). Özellikle iki büyük dünya savaşında, bu savaşlara neden olan uluslararası çatışmalar ve imparatorlukların çözülme süreçlerinde, dünya büyük kitlesel göç hareketleri ile karşı karşıya kalmıştır. 21. yüzyılda da benzer bir çatışma içine giren özellikle Ortadoğu merkezli coğrafya için göç ve dolayısıyla iltica, yükselen bir sorun olarak kamuoyunun gözü önünde durmaktadır.

İltica sorununun göç alan ülkeler üzerinde yarattığı siyasal, ekonomik, kültürel sorunlar ve en önemlisi olan mülteci olarak yaşayan insanların karşı karşıya kaldığı temel insan hakları sorunları, dünya kamuoyunu Birleşmiş Milletler öncülüğünde çözüm arayışına sürüklemiştir. Bu arayışların başında, 1. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti'nin oluşturduğu Yüksek Komiserlik gelmektedir. Bu kuruluş, dönemde; Rus, Ermeni ve Alman sığınmacılar için bir takım önlemler almaya başlamıştır. Alınan önlemlerin soruna yanıt olamaması nedeniyle, bu kez 2. Dünya Savaşı sonrasında 1943 yılında BM Yardım ve Rehabilitasyon idaresi kurulmuş, 1947 yılında ise bu idare yerini Uluslararası Mülteci Örgütü'ne bırakmıştır. Saydığımız iki kurum, 1950 yılında kurulan ve günümüzde de mültecilere yönelik faaliyetlerini sürdüren Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) temellerini oluşturmaktadır. (Barkın, 2014).

2. 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi

2. Dünya Savaşı'nda ve savaş sonrasında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri ile tüm dünyada gerçekleşen nüfus hareketleri, mülteci hukukunu Birleşmiş Milletler'in en önemli gündem maddesi haline getirmiştir. Dünya çapında mültecileri korumak amacıyla hareketler düzenlemek, mültecilere liderlik etmek ve mültecilerin karşılaştıkları sorunları çözmek hedefleriyle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1950'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu (United Nations High Commissioner for Refugees)- (BMMYK) kurulmuştur. BMMYK'nın amacı, tüm dünyada mültecilerin haklarını ve refahını savunmak, misyonu ise her bireyin sığınma talebinde bulunabilmesini ve başka bir ülkede mülteci olarak güvenli bir şekilde barınabilmesini sağlamaktır.

BMMYK'nın kurulmasıyla birlikte hukuki birtakım düzenlemeler yapılmıştır. (Barkın, 2014). Bu anlamda, önceki yıllarda sığınma ve göç olaylarının yarattığı sorunlara çözüm getirmek amacıyla uygulamaya konulmuş fakat soruna çare olamamış çalışmalar/sözleşmeler de göz önünde bulundurularak, 1951 yılında mültecilerin hukuki durumunu ve mültecilerin yöneldiği ülkelerin siyasal, ekonomik, kültürel vb. sorumluluklarını düzenleyen Cenevre Sözleşmesi hazırlanmıştır. Sözleşme, 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve hazırlanmasındaki ana hedef, Sovyetler Birliği'nden kaçan insanlar olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrası dünyada yükselen temel çatışma ve bu çatışmanın dünyaya biçtiği iki cepheli rol

değerlendirildiğinde, ana hedefin Sovyetler Birliği'nden kaçan insanlar olması yadırganamaz. (Barkın, 2014).

1951 Sözleşmesi, hiçbir zaman göç meselelerinin bizatihi kendisine değinmemiştir; Sözleşmenin tek hedefi, mültecilerin korunmasını sağlamak olmuştur. (UNHCR, 2014). Sözleşmenin temel dayanağı ise, Birleşmiş Milletler Antlaşması İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Ayrımcılık Yapmama İlkesidir. Bu ilkeler ışığında düzenlenen sözleşmenin mültecilik konusuna uluslararası bir bakış açısı, mültecilik statüsüne ise asgari bir ölçüt kazandırdığı rahatlıkla söylenebilir. Ancak kavram üzerinde dururken kısmen ifade edilen 'zaman' ve 'yer' sınırlaması, sözleşmenin uluslararası kamuoyunun beklentilerini karşılama adına engel olmuş ve bu yönüyle de eleştiri konusu olmuştur. Sözleşme, özellikle aynı koşullar altında bulunan kişilerin farklı konumlarda olmaları ve eşit hukuki durumdan yararlanamamaları nedeniyle rahatsızlık yaratmıştır. Bunun yanında, 1951 Sözleşmesi, gerek kapsam gerekse amaç itibarıyla Avrupa merkezli kabul edildiği için gelişmekte olan ülkeler tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bu nedenle, 1951 Sözleşmesi'nin tanımını daha geniş biçimde ele alan bölgesel sözleşmeler ortaya çıkmıştır. Benzer çalışmaların sonucunda ise, 1967 yılında Sözleşmeye ek olarak kabul edilen Protokolle sözü edilen sınırlamalar ortadan kaldırılmıştır. (Barkın, 2014). Bu şekilde söz konusu Sözleşme, taraf devletler ile sınırlı olmayıp dünyanın her yerinde uygulanabilecek evrensel bir niteliğe bürünmüş olsa da Türkiye bu Sözleşmeyi ve Protokolü coğrafi sınırlama ile onaylamıştır. Yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen kişiler mülteci statüsüne sahip olabileceken, söz konusu ülkeler dışından gelen kişiler mülteci statüsünde kabul edilmeyecektir. Suriye'nin Avrupa Konseyi'ne üye olmaması sonucu, Suriye vatandaşları 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu anlamında hukuken mülteci olarak nitelendirilemeyeceklerdir. (Uzun, 2015). Yukarıdaki gerekçeler göz önünde bulundurulduğunda Sözleşmenin ve Ek Protokolün getirdiği tanım, içinden Avrupa deyimi kaldırılmış olsa dahi mülteci konseptine dar yaklaştığı için geri kalmış ve az gelişmiş ülkelerde kıtlık, doğal afetler ve iç çatışmalar sebebiyle meydana gelen mülteci hareketlerine yanıt veremediğinden ve de uygulamada var olan Avrupa merkezli anlayışın devam etmesinden dolayı eleştirilmeye devam etmiştir.

2.1. 1951 Sözleşmesine Göre Mülteci Statüsünün Unsurları

Sözleşmenin, mülteci tanımında yer alan temel yargılarını unsurlarına ayırırsak, mülteci sayılabilmek için bir kimsenin;

ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden,

- Zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkuyor olması,
- Vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunması,
- Ülkesinin korumasından yararlanamaması ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istememesi,
- Vatansız olması ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikâmet ülkesinin dışında bulunuyor olması, oraya dönememesi veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istememesi durumlarının varlığı hallerinde, kişi mülteci statüsünde sayılabilir. (Barkın, 2014)

2.2. Mülteciliğin Kaybedilmesi Durumları

Mültecilik, gerekli şartları taşıyan kimseye yaşamı boyunca verilen bir statü değildir. Kişiye göreli ve geçici bir rahatlama sağlar çünkü kişiyi her ne kadar baskı ve zulüm tehlikesinden korusa da mültecinin yalnızca asgari ihtiyaçlarının karşılandığı, vatandaş olmaktan kaynaklanan kimi siyasal, sosyal ve ekonomik haklarının yeterince yerine getirilemediği ve istense de getirilemeyeceği bir konumdan ötesini veremez. Bu nedenle mülteci, süreç içinde ya ülkesine geri döner ya kendisine sığınma hakkı tanıyan bir ülkeye yerleşir ya da üçüncü bir ülkede kendine yeni bir hayat arar. Bu durumlardan herhangi birinin

gerçekleşmesi halinde uluslararası koruma ihtiyacı ortadan kalkacak ve buna bağlı olarak da mültecilik statüsü sona erecektir.

BM'ye göre, mülteci sorununun en istenilen çözümü olan kişinin kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye tekrar yerleşmek üzere dönmesi hali ise, BMMYK'nın asli uğraşı olarak ortaya çıkar ancak burada da mültecinin ülkesine dönüş eylemi kendi iradesine dayanmalıdır. Bu nedenle geriye dönüş, BMMYK'nın gözetimi altında gerçekleştirilmektedir. Eğer ülkesine dönüş sonrasında dahi kişiye mülteci statüsünün verilmesinde var olan gerekçeler ortadan kalkmamışsa, kişi ülkesine dönmüş olsa bile mültecilik statüsü de ortadan kalkmamış olacaktır. (Cezayir Savaşı'nda, Bağımsızlık Bildirisi sonrası yaklaşık 200.000 kişinin komşu ülkelerden kendi ülkelerine dönmesi, 1989 Namibia olayları, vb..) (Barkın, 2014).

2.3. Geri Göndermeme İlkesi

Uluslararası mülteci hukukunun temel metni olan 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesinin ilk paragrafı geri göndermeme ilkesini/geri gönderme yasağını (non-refoulement) şu şekilde ifade eder;

'Hiçbir taraf Devlet bir mülteciyi ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehlike altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ('refouler') etmeyecektir.' (Uzun, 2012) Sonraki fıkrada ise;

'Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlike sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.' İfadesiyle bu kuralın istisnasına yer verilmiştir. Bu iki hükümden hareketle aşağıdaki koşullar bu ilkenin ihlâli anlamına gelmektedir;

-başka bir yerden sığınma talep etme hakkı olmayan sığınmacıların sınırda reddedilmeleri halinde, bir mültecinin, sığınma ülkesinden yaşamı, özgürlüğü veya fiziksel güvenliğinin tehlike içinde olabileceği (tehlike sorumluluğunu ifade etmektedir) topraklara sınır dışı edilmesi durumunda ve/veya

- mültecilerin zulüm korkusu içinde oldukları menşe ülkelerine zorla geri gönderilmeleri veya zulüm korkusu içinde oldukları menşe ülkelerine sınır dışı edilme ihtimali bulunan bir ülkeye gönderilmeleri durumunda ilkenin ihlâli söz konusu olmaktadır.

Belirtilen kurallar çerçevesinde iltica edilen devlet, mültecileri sınır dışı etme veya iade etmeme yükümü altında bulunmaktadır. Ulusal güvenlik ve kamu düzeni ihlali durumunda veya mültecinin ağır bir cürümden mahkûm olması ve toplum için bir tehlike oluşturması hallerinde, devlet geri gönderme yetkisini saklı tutmaktadır. Kaldı ki devletin bu yetkisini kullanması durumunda mültecilik statüsü sona ermektedir. (Barkın, 2014).

Geri göndermeme ilkesi mülteci tanımının bir unsuru değil, mülteci statüsünün, bu statüyü tanıyan devlete yüklediği bir yükümlülük olarak zorunlu bir sonucudur. (Dost, 2014). Devletlerin 1951 Sözleşmesi veya 1967 Protokolüne taraf olup olmadıklarına bakılmaksızın tüm devletler için bağlayıcı nitelikte bir ilkedir. (UNHCR, 2011). Geri göndermeme ilkesine göre, sığınma talebinde bulunan kişi, yaşam ve özgürlüğünün tehlike altında olacağı varsayılan bir ülkeye geri gönderilemez. İlgili kişi dönmek zorunda bırakıldığı ülkede zulüm ile karşı karşıya ise, sınırdaki devlet görevlileri için reddetmeme yükümlülüğü de geri göndermeme ilkesinin önemli bir parçasını oluşturur. (Ergüven ve Özturanlı, 2013).

3. Ulusal Mevzuatta Mülteci ve Sığınmacı Olgusu

Türkiye, sığınmacılık ve mültecilik alanındaki uygulamalar ve yaklaşımlar bakımından dünyadaki istisnai ülkelerdendir (Kara ve Korkut, 2010) ve ülke tarihinde farklı dönemlerde farklı nüfus hareketlerine seyirci olunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'na dahil coğrafyalarda

bulunan ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ulus devlet sınırları dışında kalan Müslüman ve çoğunlukla Türk kökenlilerin ülkeye göçü, dışarıdan gelen ilk nüfus hareketini oluşturmuştur. 2. Dünya Savaşı sırasında da Yunanistan, Bulgaristan ve Oniki Ada'dan gelen göçmenler ile Avrupa'dan gelen Yahudilerin- 67.000 kişi civarında- büyük çoğunluğu kısa bir süre sonra ya yurtlarına geri dönmüş ya da başka bir ülkeye göç etmişlerdir. (Kartal ve Başçı, 2014).

Türkiye, mültecilik konusunda pek çok farklı kanunla düzenlenmiş karmaşık bir sisteme sahiptir. İlk olarak, mülteci ve sığınmacıları ilgilendiren fakat esasında göçmenlerle ilgili konuları düzenlemekte olan, bunun yanı sıra benzer konularda mültecilere ilişkin hükümlere de kısmi düzeyde yer veren ilk düzenleyici belge hükmündeki 14 Haziran 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu çıkarılmıştır. Kanun öncelikli olarak, Türkiye'ye yapılacak sığınma ve göç hareketleri ile ülke içi iskân ve özellikle ulus inşa etme siyaseti bağlamında sosyal ve siyasi nitelik taşıyan mecburi iskân ile ilgilidir. 24.07.1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların İkamet Seyahati Hakkındaki Kanun da mülteciler için var olan daha uygun hükümler dışında, mülteciler ile yabancılar rejiminin eşit olduğunu vurgulamaktadır. (Barkın, 2014). Bunların yanında 'Pasaport Kanunu', 'Vatandaşlık Kanunu', 'Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik' bu sistemin diğer öğeleridir. Türkiye, bu Kanunlara göre geçici sığınmacıları uydu kentlerde zorunlu ikâmete tabi tutmaktadır. Geçici sığınmacıların dışındakiler için ise, yasadışı göçmenler olarak tanımlanan bir kategori oluşturulmuştur. (Usanmaz ve Güven).

Mülteciler ve sığınmacılar konusunda sorumlu bakanlık ve birim ise, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar-Hudutlar ve Sığınma Dairesi'dir. Sığınmacı ve mültecilere ilişkin tüm veriler ve işlemler bu birim tarafından yürütülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar-Hudutlar ve İltica Dairesi verilerine göre, her yıl on binlerce göçmen Türkiye'yi geçiş koridoru olarak kullanmaktadır. Yakalanan göçmenler, gerekli yasal işlemler yapıldıktan sonra sınır dışı edilmektedir. Son yıllarda yakalanan yasa dışı göçmen sayılarında, AB uyum müzakereleri kapsamında yeni yasal düzenlemelerin yapılması, cezaların ağırlaştırılması ve denetimlerin artırılması sebebi ile azalma olduğu gözlenmiştir. (Deniz, 2014).

3.1. Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Türkiye

(Suriye iç savaşı sebebiyle oluşan göç hareketi; nedenleri itibariyle 'siyasi', şekli itibariyle 'kitlesele', taşıdığı şartlar itibariyle 'zorunlu' (22,5 milyonluk nüfusun büyük bölümü tehlike altında olup, 5,5 milyon insan yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalmıştır.), coğrafi sınırlar itibariyle bir 'dış göç' (BM'ye göre, 1 yıldan daha fazla süre ile gerçekleştirilmiş yer değiştirme ve yerleşme hareketi dış göç olarak kabul edilmektedir.) niteliğindedir. (Tunç, 2015))

Türkiye son 20 yıl içinde, bulunduğu bölgede yaşanan çatışmalı ortamdan kaçan binlerce insan için sığınma kapısı haline gelmiştir. 1980 İslâm Devrimi'nden sonra İran'dan, 1988 Halepçe Katliamı sonrasında Irak'tan, 1989'da Bulgaristan'dan, 1991'de yine Irak'tan, 1992-2001 arasında eski Yugoslavya coğrafyasından, 2001'de ABD'nin saldırısı sonrasında Afganistan'dan gelenler derken Türkiye'ye toplamda 1 milyonun üzerinde bir nüfusun girişi söz konusu olmuştur. (Yıldız, 2013)

Son olarak 15 Mart 2011 tarihinde Arap Baharı olarak bilinen gösteriler ile başlayan Suriye Krizi'nde, Nisan ayı itibariyle ortaya çıkan çatışma ortamı ülkeyi bir iç savaşa doğru sürüklemiş, iç savaşın ülke geneline yayılmasıyla ve hayatın yaşanmaz duruma gelmesiyle birlikte kendilerini risk altında hisseden, temel ihtiyaçlarını ve güvenliklerini karşılayamaz duruma düşen Suriyeliler çareyi ülkelerini terk etmekte bulmuşlardır. Suriye'de yaşanan

gelişmeler neticesinde ortaya çıkan kitlesel iç ve dış göç, dünyanın en büyük insani krizlerinden birini doğurmuştur. (Tunç, 2015). Bu krizle birlikte Suriye’den Türkiye’ye ilk kitlesel nüfus hareketi, 300 ile 400 arası Suriye vatandaşının 29 Nisan 2011 tarihinde Cilvegözü (Hatay) sınır kapısına dayanması ile olmuştur. (Poyraz, 2012). Suriye krizinde, dört yılda BM’nin resmi rakamlarına göre 6 milyona yakın Suriyeli evlerini terk ederek ülke içinde güvenli bölgelere yerleşmiştir. 5,5 milyona yakın insan ise, ülke dışına göç etmek durumunda kalmıştır. BMMYK’nın verilerine göre, 7 Aralık 2015 tarihi itibarıyla Türkiye’deki Suriyeli sayısı 2.287.360 (UNHCR, 2015) olarak hesaplanmış (Bu sayı sürekli olarak artmakta ve istatistikler her geçen gün değişmektedir. Mart 2017 tarihinde, Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne 2.957.454 Suriyeli biyometrik verileriyle kayıt altına alınmıştır.) ve göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin geri kalanı; Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi komşu ülkelere dağılmıştır. Suriye ile güçlü tarihi, kültürel ve komşuluk bağları olan Türkiye, toplu göç hareketlerinin başladığı tarihten itibaren krizden etkilenen Suriye vatandaşları için ‘açık kapı politikası’ izlemiş ve ilk dört yıl içinde %44’lük kabul oranı ile Suriye’ye komşu ülkeler arasında en fazla Suriyeli sığınmacıyı ağırlayan ülke durumuna gelmiştir (Tunç, 2015) ve neredeyse nüfusunun %2’lik bir kısmına tekabül edecek sayıda Suriyeli mülteciye ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. (Ünal, 2014). Yaşanan savaşta, en yoğun göçün Türkiye’ye yapılmış olmasının nedeni kuşkusuz sınır bölgesindeki en güvenilir ülkenin Türkiye olmasından ileri gelmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, Türkiye’nin geniş çaplı bir mülteci krizi ile karşı karşıya bulunduğu aşikârdır.

Türkiye’ye gelen Suriyeliler, ilk etapta yalnızca sınır illerinde ve kamplarda ikâmet etmişlerdir. İç savaşın uzaması ve gelen Suriyeli sayısının artması ile kamp sayısı yetersiz hâle gelmeye başlamış, bir kısım Suriyeli kamplar yerine sınır illerinde veya ilçelerinde akrabalarının yanında ya da kiraladıkları evlerde ikâmet eder hâle gelmişlerdir. (Tunç, 2015). Zaman içerisinde kamp dışında yerel halk ile birlikte yaşamaya başlayan Suriyeli sayısı, toplam Suriyeli nüfusun %85’ini bulmuştur. Suriye’den Türkiye’ye sığınan kişilerin durumlarından sorumlu kuruluş olan Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) katkılarıyla ve Hacettepe Üniversitesi Göç ve Politik Araştırmalar Merkezi’nce 2014 yılında yayınlanan bir rapora göre ise, Türkiye’nin 81 ilinin 72’sinde yaşayan Suriyeli nüfusun en yoğun olduğu şehirler; Şanlıurfa, İstanbul, Gaziantep ve Hatay’dır. Şu anda, Suriyeli vatandaşlar için Türkiye’nin 10 şehrinde (Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Osmaniye, Şanlıurfa) 24 çadırkent bulunmaktadır. (Kurtuluş, 2015).

Bütün bu gelişmeler neticesinde, Türkiye’ye gelen Suriyeli sayısının ve bu gelenlerin süreç içerisinde ülkede kalma eğilimlerinin her geçen gün arttığı gözlemlenmiştir. Bu durum, göçün doğasına uygun bir biçimde evrensel olarak dünyanın başka yerlerinde de gözlenen ve beklenen bir durum olarak görülmektedir. Bugün Suriye’deki iç savaş sona erse dahi, Suriyelilerin büyük bir kısmının yıkılan yerleşim yerleri tekrar yaşanılabilir hâle getirilene kadar ülkelerine dönmeyeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, BM’nin dünyanın farklı coğrafyalarında yaşadığı deneyimler ve istatistikler, mültecilerin en az 1/3’nin geri dönmeme ihtimalinin olduğunu göstermektedir. Bütün bu gelişmeler, toplumsal boyutta hem Türk halkı hem de Suriyeliler nezdinde başta sosyal uyum politikaları olmak üzere pek çok tedbirin alınmasını zorunlu bir ihtiyaç haline getirmiştir. Sağlıklı ve uygulanabilir politikaların üretilebilmesi için ise, öncelikle göç eden ve göç alan toplum dinamiklerinin analiz edilmesine, davranış, beklenti, algı ve kaygılarının tespit edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. (Tunç, 2015).

3.2. Ulusal Mevzuattaki Düzenlemeler

Türkiye, uluslararası mülteci hukukunun iki temel metni olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ni ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolü’nü ‘coğrafi sınırlama’ çekincesi ile imzalamıştır. Buna göre, Türkiye ‘Avrupa’dan’ gelenlere mülteci olma hakkını tanıırken, ‘Avrupa’ dışından gelenlere bu

hakkı tanımamakta, bu kişilere üçüncü ülkelere gidebilecekleri süre boyunca Türkiye’de kalmaları için sığınma hakkı vermektedir. Bununla birlikte sığınma arayan bu kişilerin barınma, sağlık, eğitim ve temel insani ihtiyaçlarının sağlanması Türkiye’nin sorumluluğu dahilindedir.

Türkiye’nin doğudaki kara sınırlarının güvenliğinin sağlanamaması, sınır bölgelerindeki terör sorunu ve sığınma arayan kişilerin sayılarının fazlalığı mülteci hukukunun farklı kanunlarda ve dağınık hükümlerle düzenlenmiş olması ile birleşince önemli sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bu sıkıntıların giderilmesi ve yoğun kitlesel hareketlere karşı hazırlıklı olunması için başlatılan çalışmalar sonucunda 14.09.1994 tarihinde 6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ‘Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’ kabul edilmiştir. (Ergüven ve Özturanlı, 2013). 1994 Yönetmeliği ve diğer düzenlemelerin mülteci hukuku konusunda yeterli ve kapsamlı bir hukuki sistemin eksikliğini gideremediğini, gerek son dönemde yaşanan Avrupa dışı kaynaklı kitlesel akınlarda gerekse de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) mülteci hukuku konusunda Türkiye aleyhinde verdiği kararlarda görmek mümkündür. (Ergüven ve Özturanlı, 2013).

3.3. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Sığınmacılık ile alakalı uluslararası düzenlemelerin tarafı olan devletler, bu konuyu çoğunlukla iç hukuk kuralları ile uygulama yoluna giderler. Ancak devletler, sığınmacılığa ilişkin bu düzenlemeleri yaparken uluslararası bazı şartlara dikkat etmek zorundadırlar. İnsan hakları ile ilgili olanlar başta olmak üzere, mültecilik ile ilgili uluslararası düzenlemeler devletlerin sığınmacılara ilişkin yapmış olduğu iç hukuk kurallarını olumlu bir şekilde etkilemektedir. Bu kapsamda, ülkemizde sığınmacılarla ilgili kabul edilen yasal düzeydeki ilk temel düzenleme 4.4.2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’dur (YUKK). (Dost, 2014). YUKK, 5 kısım ve toplam 126 maddeden oluşmaktadır. Kanunun amacı; yabancıların Türkiye’ye girişlerinin, Türkiye’de kalışlarının ve Türkiye’den çıkışlarının kontrol ve denetimini sağlamak, Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulamasına ilişkin usul ve esasları belirlemek ve İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek şeklinde ifade edilir. (YUKK, 2013).

3.3.1. YUKK’un Getirdiği Uluslararası Koruma Statüleri

Uluslararası koruma statüsünün tespiti, genellikle sığınılan ülkenin yetkili makamları tarafından yapılmaktadır. Diğer yandan, BMMYK’nın da statü tespiti yetkisi bulunduğundan, bazı hallerde bu yetkisini kullandığı görülmektedir. Yetkili makamlar bu tespiti iç hukuk ve o devlet açısından bağlayıcı bulunan uluslararası düzenlemeler çerçevesinde yapacaktır. Sığınma talebinde bulunan kişinin uluslararası koruma statüsü belirlendikten sonra, sığınılan devletin ulusal ve uluslararası yükümlülükleri başlayacak, sığınma talebinde bulunan kişi de bu statüden doğan haklarını sığınılan devlete karşı ileri sürme hakkına sahip olacaktır. Buradaki statü belirleme işleminin *kurucu* değil *bildirici* nitelikte bir işlem olduğu kabul edilmektedir. (Dost, 2014). Koruma statüleri ise şu şekilde sıralanır;

a. Mülteci Statüsü

1951 Sözleşmesi’ni ve 1994 Yönetmeliği’ndeki ‘mülteci’ tanımını benimseyen YUKK, bu şekilde Türkiye’nin sınırlama uygulamasını da sürdürmüş olmaktadır. Buna göre, *‘Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden*

yaşadığı ikâmet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.'

b. Şartlı Mülteci Statüsü

1994 Yönetmeliği'nde bu tanıma uyulmakla birlikte, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle gelenler 'sığınmacı' olarak nitelenmektedir. YUKK, aynı kişiler için 'şartlı mülteci' statüsü tesis etmiştir. Bir anlamda 1994 Yönetmeliği'ndeki sığınmacı statüsünün yerini, şartlı mülteci statüsü almaktadır. Buna göre, *'Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikâmet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir.'* Üçüncü güvenli bir ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir. (Ergüven ve Özturanlı, 2013).

c. İkincil Koruma Statüsü

6458 sayılı Kanun (YUKK), 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde yer almayan bir uluslararası koruma statüsü daha ihdas etmiştir. Kanunda ikincil koruma olarak adlandırılan bu statü ile *mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen* ancak menşe ülkesi veya ikâmet ülkesine gönderildiği takdirde bazı olumsuz durumlarla karşılaşacak olan kişilere uluslararası koruma yolu açılmıştır.

Bir devletin taraf olduğu uluslararası sözleşme veya metinlerde bulunmayan bir konuyu düzenlemesi egemenlik hakkının gereği olarak kabul edilir. Dolayısıyla Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'nde yer almayan ikincil koruma statüsünü Kanun ile düzenlemesi mümkündür. Burada sorun, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarda, kanunların aynı konuda farklı hükümler içerip içermediğidir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin temel hak ve özgürlüklere ilişkin olduğunu kabul edersek, Kanun, Sözleşme'nin düzenlemediği mülteci statüsü dışında kalan kişiler hakkında ikincil koruma statüsü getirmektedir. İkincil koruma statüsünü düzenleyen m.63, ülkemize gelen bir yabancıya bu statünün verilebilmesi için iki şarttan söz etmektedir;

Birinci şart, ön şart olarak kabul edilebilecek olan *'mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilememe'* durumudur.

İkinci şart, yabancıya *'menşe ülkesi veya ikâmet ülkesine gönderildiği takdirde üç ihtimal olarak sayılan bazı olumsuz durumlarla karşılaşma'* halidir. Bu iki şartın birlikte gerçekleşmesi halinde, bir yabancıya ikincil koruma statüsü verileceği düzenlenmiştir. (Dost, 2014).

Söz konusu bu üç ihtimal;

- ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
- işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
- uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikâmet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

d. Geçici Koruma Statüsü

İkincil korumadan farklı bir statü olarak geçici koruma, sığınma arayan ancak 1951 Sözleşmesi'nden faydalanamayan kişilerin korunma kapsamını genişletmekte ve bireysel statülerin ispat edilmesinin mümkün olmadığı durumlarda, grup tabanlı koruma temin etmektedir. Diğer yandan, bu kişilerin akıbetlerinin sığınma aradıkları ülke devletinin onları uluslararası korumaya alma noktasındaki takdir hakkına bağlı olması yüksek bir ihtimaldir.

Geçici koruma statüsü burada devreye girer ve geri göndermeme ilkesinin gereği olarak, sığınmacıların ivedilikle güvenli bir ortama erişimleri ve temel insan haklarının güvence altına alınması sağlanır. Geçici koruma, istisnai bir prosedür olup yer değiştiren ve kendi ülkesine dönemeyecek kişilerin kitlesel akını durumunda, özellikle sığınılan ülkenin sığınma sisteminin kitlesel akın karşısında yetersiz kalması halinde bu kişilere sağlanacak acil ve geçici koruma olarak tanımlanır. (Ergüven ve Özturanlı, 2013).

4. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Statüsü

2011 yılı Bahar'ından bu yana Türkiye'ye gelmekte olan Suriyelilerin mülteci kamplarına kabul ediliyor olmalarına karşın, gerek ulusal gerekse de uluslararası mevzuat uyarınca mülteci statüsünde oldukları söylenemez. (Uzun, 2012). Türkiye tarihinde 1991 yılında Irak'tan Saddam Hüseyin rejiminden kaçan yaklaşık 500 bin Kürt'ün sığınma hareketinde kullanılan sığınmacı tanımlaması ise uluslararası bir koruma statüsü olmaması sebebiyle Suriyeliler için yetersiz kalmıştır. (Tunç, 2015). Bu noktada Suriyeliler, ilk başta belli kesimlerce 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde ve 1967 tarihli Ek Protokol'de herhangi bir karşılığı olmayan bir statü olarak '*devlet misafiri*' şeklinde bir statüye tabi tutulmuşlardır. (Uzun, 2012).

Türkiye, Suriyeli sığınmacılara sınırlarını açık tutarak ve ülkede kalmalarına izin vererek *de facto* bir koruma sağlamış olsa da görünen o ki sığınmacıları 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği ile sağlanan resmi iltica sistemine yerleştirme konusunda isteksiz davranmaktadır. 'Devletin misafiri' olma gibi belirsiz bir konumda bırakılmak, durumun geçici ve geri alınabilir olarak algılanmasına yol açmakta ve Türkiye'de barınan Suriye vatandaşları arasında sınır dışı edilme endişesinin artmasına neden olmaktadır. (Poyraz, 2012). Tüm bu etkenlerin yanında Suriyelilerin kalış süresinin umulandan uzun olması, ülkeyi uluslararası koruma statüleri ile uyum gösterecek yeni hukuksal arayışlara itmiştir. Sonrasında, Suriyelilerin statüsü hukuki bir zemine taşınmış ve Ekim 2011 tarihinden itibaren Suriyeliler 'geçici koruma' statüsüne alınmışlardır. Coğrafi kısıtlama nedeniyle Türkiye'nin, ulusal mevzuat çerçevesinde uyguladığı halihazırdaki sistemin, Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler dışından sığınma talebiyle gelenlere genel olarak 'geçici sığınma' statüsünün tanınmasına ve böylece BMMYK'nın yardımlarından faydalanılmasına yönelik olduğu ifade edilmektedir.

Suriyelilerin durumuna ilişkin özel olarak düzenlenen ilk hukuki düzenleme, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürürlüğe konan 30 Mart 2012 tarihli ve 62 sayılı 'Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge'dir. Söz konusu Yönerge'nin 'ruhunu', kitlesel sığınma durumlarında ortaya çıkan acil koruma ihtiyacının karşılanması amacıyla, sığınılan ülkeye erişimin sağlanması, geri göndermeme ilkesinin gözetilmesi ve insan haklarına uygun temel asgari standartların sağlanması olarak nitelendirilen 'geçici koruma' oluşturmaktadır. 'Geçici koruma' statüsünün acil durumlarda ve özellikle toplu nüfus hareketlerinde kendisine başvurulabilecek ve adından da anlaşılacağı üzere 'geçici' bir çözüm olduğu anlaşılmaktadır. YUKK'un 91/1 maddesine göre, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırlarını geçen yabancılara 'geçici koruma' sağlanabileceği kabul edilmiştir. (Uzun, 2012).

İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 30.03.2012 tarihli geçici korumaya dair Yönerge'de üç temel ilkeye yer verilmiştir:

- 1- Türkiye topraklarına serbestçe kabul edilme,
- 2- Geri gönderilmeme,
- 3- Temel ihtiyaçlarının karşılanması ilkesi.

Yönerge’de belirlenen bu ilkeler çerçevesinde, Suriye’den ülkemize kitlesel olarak gelen Suriye vatandaşlarına veya Suriye’de ikâmet eden vatansızlara geçici koruma sağlanmaktadır. Geçici koruma statüsünün sona ermesiyle ilgili ise dört alternatif bulunduğu söylenebilir, buna göre;

- 1- Kendi ülkesine dönüş
- 2- Üçüncü bir ülkeye yerleşme
- 3- İkâmet ya da çalışma gibi farklı bir statüye geçiş
- 4- Mülteci veya diğer uluslararası koruma statülerinden birine geçiş. Buna göre, Suriye’den ülkemize gelen kişilerle ilgili olarak bireysel veya toplu şekilde diğer uluslararası koruma statülerinden birisinin uygulanması da mümkündür. Bu durum somut olay veya başvuru halinde gerçekleşebilecektir. (Dost, 2014).

4.1. Türkiye’deki Suriyelilere Tanınan Haklar

Uluslararası anlamda, Türkiye’nin de taraf olduğu sözleşmelerle mülteci ve sığınmacılara bir takım haklar verilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin (Universal Declaration of Human Rights) 14. maddesine göre, her birey güvenli sığınma hakkına sahiptir. Fakat, bireylere tanınan koruma can güvenliği ile sınırlı değildir. Mültecilere en azından ülkede yasal olarak ikâmet eden diğer yabancılara sağlananlarla eşit sosyal ve ekonomik haklar tanınmaktadır. Her bireyin olduğu gibi mültecilerin de barınma, beslenme, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma, çalışma imkânı gibi temel ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu haklar, sığınmacı ve mültecilerin temel insan haklarının yanı sıra sığınma durumuyla bağlantılı ek sorunlar yaşayacakları göz önünde bulundurularak koruma sağlama amacıyla düşünülmüş haklardır.

Geçici Koruma Yönetmeliği uyarınca Türkiye’de kalış hakkına sahip Suriyeliler, söz konusu Yönetmelik kapsamında sağlanacak hizmetlerden yararlanmaya hak kazanacaklardır. Beslenme ve barınmaya ek olarak (m.38), Yönetmelik kapsamında ‘geçici koruma’ statüsüne sahip Suriyelilere ‘sağlık hizmetleri’ (m.27), ‘eğitim hizmetleri’ (m.28), ‘iş piyasasına erişim hizmetleri’ (m.29), ‘sosyal yardım ve hizmetler’ (m.30) ve ‘tercümanlık hizmetleri’ (m.31) verilebileceği düzenlenmiştir. Bu hizmet ve imkânlar ek olarak, ‘benzeri hizmetler’in de kamu kurum ve kuruluşlarınca imkânlar ölçüsünde ayrıca sağlanabileceği öngörülmüştür (m.26). ‘Geçici koruma’ statüsüne sahip Suriyeliler, bu hizmetlerin bir kısmını sevk edildikleri ‘geçici barınma merkezleri’nde alabileceği gibi (m.23); kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı açısından herhangi bir sakınca oluşturmadıkları durumda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen illerde kalarak da bu hizmetlerden yararlanabilirler (m.24).

Ülkelerin ekonomik durumu mülteci kabulü konusunda önemli bir faktör olduğundan, topluca sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılara ve nüfus hareketlerine uygulanacak Türkiye’nin uluslararası alanda taraf olduğu sözleşmelerdeki ve ulusal mevzuatındaki bir takım hukuk kurallarının da uygulamada belli ekonomik sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. (Uzun, 2012).

Sonuç

Arap Baharı, beraberinde Suriye için neredeyse 6 yıldır olanca hızıyla sürmekte olan bir iç savaş, uluslararası toplum için ise yüzleşmek zorunda oldukları yoğun bir mülteci krizini getirmiştir. Yaşanan bu mülteci krizine kısmi de olsa çözüm getirme noktasında kimi devletlerce bir takım sonuçsuz uygulamalara gidilmiştir, kimileri ise sığınmacılar konusundaki uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerinden türlü gerekçelerle feragat etmiştir; örneğin, Avrupa Devletleri'nin büyük çoğunluğu yaşanan bu nüfus hareketine karşı belli başlı düzenleme ve uygulamalar getirmiş ve mülteci kabul etmemiştir. Bu süreçte en etkin aktör kuşkusuz Türkiye olmuştur. Savaşın başlamasıyla birlikte sınırlarını Suriyeli sığınmacılara açan Türkiye'ye sığınmacı akışı hiç kesilmemiş, aksine her geçen gün hızla artmış ve BMMYK tarafından sunulan son verilere göre, Türkiye sınırları içerisinde bulunan Suriyeli sayısı 2 milyonu aşmıştır. (Rakam sürekli olarak güncellenmektedir). Başlangıçta, uluslararası hukukta bir karşılığı olmayan 'devlet misafiri' şeklinde bir tanımlama ile nitelenen bu sığınmacılar, gün geçtikçe sayılarını katlamış ve Türkiye üzerinde yalnızca hukuki değil aynı zamanda mali, siyasi, sosyal ve hatta güvenlik boyutunda bir takım sorunlara yol açmışlardır.

Dünyanın bugüne dek gördüğü en ciddi mülteci krizlerinden birisi olan Suriyeli mülteci krizi, kısa vadede çözüme kavuşturulabilecek gibi görünmemektedir ve Suriye'de iç savaş bugün sona erse dahi Suriye'nin tekrardan yaşanılabilir bir yer olması sağlanıncaya dek Suriyelilerin ülkelerine dönmeyecekleri yönünde toplumda yaygın bir kanaat oluşmuştur ve dahi bu anlamda BM'ce yapılan istatistikler de böylesi bir kitlesel göç sonrası sığınmacıların belli bir kısmının ülkelerine tekrar dönmediklerini göstermiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası toplumun dikkatinin Suriye meselesine çekilmesi gerektiği ve uluslararası örgütlerce eş güdümlü politikalar izlenerek soruna kalıcı çözümler getirme yolları aranmasının önemi bir kez daha kendini göstermiş olmaktadır.

Kaynakça

- Aybay, R. (2004). *Yabancılar hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli mülteciliğin önlenmesi sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 331-360.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar ve yasa dışı göçmenler*. Ankara: Sonsöz Gazetecilik.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *TSA*, 18 (1), 175-204.
- Dost, S. (2014). Ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde ülkemizdeki Suriyeli sığınmacıların hukuki durumu. *S.D.Ü. Hukuk Fak. Dergisi*, 4(1), 27-69.
- Ergüven, N. S., ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Aühfd*, 62 (4), 1007-1062.
- Gıl-Bazo, M. T. (2015). Asylum as a general principle of international law. *International Journal Of Refugee Law*, 27(1), 3-28.
- Kara, P., ve Korkut, R. (2010). Türkiye’de göç, iltica ve mülteciler. *Türk İdare Dergisi*, 467, 153-162.
- Kartal, B., ve Başçı, E. (2014). Türkiye’ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 275-299.
- Kurtuluş, B. (2015). Victims of the war: turkey’s syrian ‘guests. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 45-60.
- Pazarcı, H. (2007). *Uluslararası hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi
- Poyraz, Y. (2012). Suriye vatandaşlarının geçici korunması ve uluslararası mülteci hukuku. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2), 53-69.
- Reçber, S. (2014). Hayatın yok yerindekiler: Mülteciler ve sığınmacılar. *VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye’deki suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 12-29.
- Unhcr. (2011). *The 1951 convention relating to the status of refugees and its 1967 protocol*. The Un Refugee Agency
- Unhcr. (2014). *Protecting refugees and the role of unhcr*. The Un Refugee Agency
- Unhcr. (2015). *Turkey external update*. The Un Refugee Agency
- Usanmaz, G. ve Güven, S. (2013). Türkiye’de mültecilik olgusu ve festus okey vakası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(1), 143-167.

- Uzun, E. (2012). Geri göndermeme (non-refoulement) ilkesinin uluslararası hukuktaki konumu üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Hukuk Ve Politika*, 8(30), 25-58.
- Uzun, A. (2015). Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 105-120.
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin beklenmedik konukları: 'öteki' bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 6(3), 65-89.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2013). *Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu*. Ankara: Pozitif Matbaa.
- Yıldız, Ö. (2013). Türkiye kamplarında suriyeli sığınmacılar: sorunlar, beklentiler, Türkiye ve gelecek algısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 140-169.

EXTENDED ABSTRACT

The notion of asylum and the concept of refuge based on a long historical background has become a fact that human beings have to confront in different forms and in different time periods. Sometimes this process of mass influx has been challenging in terms of both the refugees who have to live this process and the host countries that are directly or indirectly affected by the process. Experienced the most mass refugee flood of 21th century with the Arabic Spring has been the last example of the process.

The Arabic Spring wave, which started in Tunisia in October 2010 and spread to other countries such as Egypt and Libya, where the oppressive governments were present, was reflected in Syria in the form of small protests in early 2011 and the process was triggered by civil revolts and became a civil war. Uprisings and demonstrations continued unceasingly, and since January 2012, the conflicts in Syria have spread to a wider area and the violence has reached much larger dimensions. As a result of operations carried out by the Assad regime through air raids, chemical weapons and barrel bombs, armed conflagration have almost turned into massacres. As a result; these instabilities forced the Syrians to find a safe zone and to force migration. That process which caused the most influential refugee crisis up to today, almost six million Syrians had to leave their countries and either migrate to neighbor countries such as Turkey, Iraq, Egypt, Lebanon, Jordan or had to migrate to Europe.

At the biggest refugee crisis in the world, under the jurisdiction of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), the first massive refuge for Turkey, the most reliable country in the border region, occurred in the spring of 2011. The Asylum seekers who came to our country by the Prime Ministry Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) were provided with the opportunity of asylum. While some of these Syrians who have migrated to Turkey are staying in camps, containers and tent cities, the vast majority of them spread throughout the country and continue their lives in off-campus areas. According to the latest figures, the total number of Syrians from the end of the Civil War is 6.3 million, and the number of Syrians living in Turkey is almost 3 million.

Turkey has applied 'open-door policy' to this asylum seeker who come from Syria and has taken every Syrian to the temporary protection. The process of legal status of these Syrian asylum seekers who have taken refuge in Turkey has probably been the most controversial issue of this process. Turkey became a party by addind annotation 'geographical limitation' to The Geneva Convention on the Status of Refugees in 1951, which constituted the basis of the refugee legislation in Turkey and therefore it is only possible to grant refugee status to those who come from Europe to Turkey. People come from outside Europe are considered as asylum seekers and because of this status, there is no opportunity to benefit from some rights stemming from refugees. Turkey by issuing regulations and circulars, a number of special applications that could be in favor of the Syrians have been put into effect. Turkey has made policy changes with the deepening of the Civil War in 2014 and the perception that asylum seekers are permanent in Turkey. First, the Foreigners and International Protection Act (YUKK), which will clarify the legal status of refugees, has been enacted. Then he removed the Provisional Protection Regulation. It is still a mystery when the Syrians, who are still under Temporary Protection Regulation in Turkey, will return to their country.